

بررسی مسائل پیرامون تفسیر ماده ۱۰ قانون مدنی ایران

حسین حیدری^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵

چکیده

هدف از انجام تحقیق حاضر بررسی مسائل پیرامون تفسیر ماده ۱۰ قانون مدنی ایران می باشد. این تحقیق به صورت تحلیلی صورت گرفته است. ماده ۱۰ قانون مدنی ایران اشعار می دارد قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است حقوقدانان این ماده را ناظر به اصل « آزادی قراردادی دانسته و صحت قراردادهای نامعین را نیز از آن استفاده نموده اند. ماده ۱۰ قانون مدنی این موضوع را به ذهن متبادر می کند که عقد صلح می تواند همه قراردادهایی که تحت شمول سایر عقود معین قرار نمی گیرد را پوشش دهد. اما علی رغم این ادعاء این دو نمیتوانند به صورت کامل همپوشانی داشته باشند. بدیهی است در صورتی که قراردادهای نامعین که از اهم ماده ۱۰ قانون مدنی است صحیح و مشروع نباشند ناگزیریم در مورد عقود مستحدثه ای که به تناسب موضوع برخورد می کنیم در هر مورد آن را با عقود معین منطبق کنیم و به این عقود بازگردانیم و در صورتی که این عقد مرکب باشد آن را با اجزایی تقسیم و هر جزء آن را که شباهتی به عقود معهود دارد به آن عقود برگردانیم و آثار و ضوابط آنها را در عقد جدید جاری کنیم.

واژگان کلیدی

تفسیر، قراردادهای نامعین، قانون مدنی، ماده ۱۰

^۱ کارشناسی حقوق ثبتی. (Email: Hosein.heydari7477@gmail.com)

مقدمه

اصل حاکمیت اراده و آزادی قرار دادی اشعار می دارد که اراده افراد هم در ایجاد عقد و آثار مترتب بر آن و هم در تمامی روابط حقوقی حاکمیت دارد در پرتو این اصل که از ماده ۱۰ قانون مدنی ایران استفاده می شود، قراردادهای نامعین (بی نام) که محصول توافق دو اراده مستقل است صحیح و نافذ تلقی شده است. قرارداد نامعین قراردادی است که قانون نام معینی به آن اختصاص نداده و عهده دار تنظیمات قانونی آن نشده است. از قبیل قرارداد بای یک قرارداد ساخت بهره برداری و انتقال (BOT) مالکیت زمانی قرارداد نشر اقامت در هتل و بیمارستان .... این قراردادها که در ماده ۱۰ از آنها تحت عنوان قرارداد خصوصی یاد شده است تابع تراضی طرفین است و آثار حقوقی این تعهدات نیز همان است که طرفین خواسته اند این قراردادها تابع مقررات و آثار اختصاصی قراردادهای معین نیستند و صرفاً از قواعد عمومی قراردادهای تبعیت می کنند مفاد این قراردادها باید شرایط اساسی صحت معاملات را واجد بوده و . مخالف با قوانین آمره، نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد. طبق ماده ۱۰ قانون مدنی قوانینی هستند که از نظر قانون گذار بنا به دلایل گوناگون چون رعایت نظم عمومی و چنان اهمیتی دارند که هیچ کس مجاز به تخطی از آنها نیست و همگان ملکف و ملزم به رعایت این قوانین هستند چنان چه قانونی آمره مانعی را برای انعقاد عقد مقرر کند، اشخاص به استناد اصل آزادی قراردادی مجاز به نادیده گرفتن آن نخواهند بود. به عنوان مثال قانون مدنی شرایط عمومی صحت قراردادها و هم چنین شرایط خاص انعقاد عقود معین از جمله بیع اجاره و کالت و ... را بیان کرده است.

شرایطی چون قصد طرفین اهیلت و شرایطی هستند که در نظر قانون گذار برای انعقاد بوده و اشخاص بدون رعایت این موارد حق انعقاد عقد را ندارند و آزادی آنها در صورت عدم پابندی به این مقررات مورد حمایت قانون قرار نخواهد گرفت. در ماده ۱۰ قانون مدنی ایران مصالح فردی و مصالح جمعی در قالب عبارت کوتاه در کنار یکدیگر تلفیق شده‌اند و ضمن مشروعیت دادن به قراردادهای خصوصی و آزاد میان افراد تأکید شده است که این قراردادها نباید با قوانین آمره منافات داشته باشند. حقوقدانان در تفسیر این ماده و مواد مشابه آن در قوانین مدنی سایر کشورها صحت و مشروعیت قراردادهای نامعین را استفاده کرده اند. قراردادهای نامعین قراردادهایی هستند که قانون نامعینی به آنها اختصاص نداده و عهده دار تنظیمات قانونی آنها نشده است. بدیهی است در صورتی که قراردادهای نامعین که از اهم ماده ۱۰ قانون مدنی است صحیح و مشروع نباشند ناگزیریم در مورد عقود مستحدثه ای که به تناسب موضوع برخورد میکنیم در هر مورد آن را با عقود معین منطبق کنیم و به این عقود بازگردانیم و در صورتی که این عقد مرکب باشد آن را با اجزایی تقسیم و هر جزء آن را که شباهتی به عقود معهود دارد به آن عقود برگردانیم و آثار و ضوابط آنها را در عقد جدید جاری کنیم اما چنانچه قراردادهای نامعین در قالب عقود مستقا و عرفی صحیح و مشروع باشند به تکلف ورزیدن نیازی نیست و مفاد و محتوای تراضی بین طرفین ملاک عمل خواهد بود و شرایط اختصاصی قراردادهای معین در آن جا مورد توجه قرار نخواهد گرفت. براساس این ماده علی الاصول اختیار اشخاص برای انعقاد قرارداد از نظر قانونی محترم شمرده می شود و لازم نیست اراده طرفین عقد در قالب خاصی ابراز شود اما در صورتی که تراضی اشخاص برخلاف قانون باشد دیگر مشمول اصل آزادی قراردادی نخواهد شد و با مانع قانون مواجه می شود که مانع از انعقاد قرارداد می گردد.

قرارداد در قانون مدنی

اولین ماده در قانون مدنی ایران که مواد مربوط به قواعد عمومی قراردادها به طور مشخص از آنجا شروع می شود ماده ۱۸۳ می باشد. این ماده در مقام تعریف عقد می گوید: قرارداد، عبارت است از این که یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر، تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آنها باشد.

با دقت در این تعریف میتوان دو شرط اساسی زیر را برای صدق عقد در موردی استفاده کرد: ۱. توافق دو یا چند اراده با هم ۲. ایجاد تعهد توافق اراده ها در خصوص شرط اول یعنی توافق اراده های طرفین معامله باید گفت دو طرفه یا چند طرفه بودن، اراده نه یک طرفه بودن آن وجه تمایز عقد از ایقاع دانسته می شود؛ چه آنکه در ایقاع وجود یک اراده برای ایجاد اثر کافی است؛ مانند طلاق (م ۱۱۳۳ ق.م)، ابراء (م ۲۸۹ ق م)، فسخ (م) (۳۹۶ ق.م) و اخذ به شفعه (م ۸۰۸ ق.م). البته مراد از دو طرفه یا یک طرفه بودن عقد و ایقاع این نیست که عقد متقوم به دو طرف است و ایقاع متقوم به یک طرف تا ایراد شود طلاق و ابراء نیز تنها در صورت وجود دو طرف یعنی زوج و زوجه و دائن و، مدیون امکان تحقق دارد. بلکه مقصود این است که وقوع عقد، نیازمند اعمال دو سلطه است برخلاف ایقاع که اعمال یک سلطه برای تحقق آن کفایت می کند ایجاد تعهد در مورد شرط دوم یعنی ایجاد تعهد، اضافه میکنیم که حسب تعریف فوق، هدف از توافق اراده ها در عقد انشای تعهد است نه اخبار از امری در تشخیص اخبار از انشا گفته شده است که اخبار، قابل صدق و کذب است و میتوان آن را تصدیق و تکذیب کرد. مثلاً در جمله: «اسرائیل دوست ملت فلسطین است این امکان وجود دارد که بگوییم «بلی مطلب از این قرار است یا آن که بگوییم: «خیر! هرگز این گونه نمیشد». به عبارت دیگر در اخبار گزارش دهنده از چیزی هستیم که ممکن است مطابق واقع و درست باشد و ممکن است مطابق واقع، نبوده دروغ باشد؛ ولی در مقام انشا، چیزی را ساخته آن را ایجاد می کنیم و روشن است که امر موجود را نمی توان انکار کرد اگر چه با حفظ موجودیت آن می توان نسبت به آن قضاوت ارزشی داشت و مثلاً: گفت من چنین چیزی را نمی پسندم» یا «چنین چیزی سخت مطلوب من است خلاصه این که در قرارداد توافق اراده های طرفین قرارداد، خاصیت انشایی دارد، نه اخباری ما در مورد این که انشا در قرارداد ماهیت ایجابی دارد ایجاد تعهد با واجد جنبه سلبی (سقوط تعهد) نیز هست بعضی گفته اند با عقد فقط میتوان تعهدی را ایجاد کرد؛ از این رو اگر انشای طرفین سبب سقوط تعهد باشد، آن را «اقاله» (م ۲۸۳ ق.م) می نامند نه قرارداد بررسی این مهم و بیان حق مطلب منوط به بررسی ماهیت اقاله است که پرداختن به آن مجال جداگانه می طلبد با این حال به طور اجمال میتوان گفت براساس یکی از نظریه های مطرح در باب ماهیت اقاله، اقاله نیز عقدی است جدید که در پی قرارداد سابق می آید و در آن توافق طرفین است که وضعیت جدیدی را ایجاد می کند

اصل آزادی قراردادها و آثار آن

اصل آزادی قراردادها به این معنی است که طرفین میتوانند هرگونه قراردادی را که خلاف قانون نباشد بین خود منعقد نمایند. این اصل یک بعد ایجابی و مثبت دارد و یک بعد بازدارنده و منفی بعد مثبت آن اختیار و اجازه ایست که از سوی قانون به طرفین داده میشود برای اینکه خارج از چارچوب عقود تعیین شده در قانون بتوانند هرگونه قراردادی را تحت هر نام و شرایطی بین خود تعیین نمایند. این اختیار بر گرفته از اصلی کلی تر به نام اصل حاکمیت اراده میباشد که یکی از اصول مهم حقوقی به شمار می رود و مطابق آن تمامی افراد در اعمال و رفتار خود آزاد میباشند که البته بر این، آزادی محدودیت های زیادی توسط قانون وارد شده است. همچنین این اصل ناشی از یک قاعده فقهی نیز میباشد که

عبارت است از « العقود تابعه للقصود یعنی عقود تابع قصد و اراده طرفین میباشند و اما بعد منفی و بازدارنده این اصل این می باشد که اگرچه طرفین در انعقاد قراردادهای خصوصی آزاد میباشند اما این آزادی تاجایی است که مخالف صریح قانون نباشد. توضیح آنکه در قانون یکسری شرایط عمومی برای انعقاد قراردادها ذکر شده است که تمام عقود، حتی خصوصی باید واجد آنها باشند.

انواع قراردادها

عقد معین و عقد نامعین از جمله دسته بندیهایی است که برای قراردادها در نظر گرفته اند. عقود معین عقودی است که در قانون مدنی برای آن عنوان و قالب خاصی در نظر گرفته شده و آثار و احکام و شرایط مخصوص به خود را دارد که در مواد ۳۳۸ تا ۸۲۴ قانون مدنی به شرح و تفسیر، اینگونه عقود پرداخت و به جهت استفاده فراوان مردم از این عقود بین مردم رواج پیدا کرده است. عقود نامعین عقودی هستند که در قانون مدنی از آن نامی به میان نیآورده و آثار و شرایط و احکام آنها، تابع اراده و توافق طرفین میباشد ضمن اینکه شرایط عمومی صحت قراردادها (موضوع ماده ۱۹۰ قانون مدنی نیز باید رعایت شود و مبنای اعتبار عقود، نامعین ماده ۱۰ قانون مدنی است.

قرارداد نامعین

قراردادی است که در قانون دارای عنوان معین و خاصی نبوده و لیکن حسب نیاز طرفین و بعضاً ضمن بهره برداری از برخی از شرایط خاص قرارداد معین و یا از جمع بین آثار دو یا چند قرارداد معین بین طرفین منعقد و برقرار می گردد و ممکن است به مرور زمان و حسب نیاز جامعه قانونگذار برخی از این قراردادها شرایط خاصی تعیین کند که در این صورت آنها نیز عنوان قرارداد معین را پیدا خواهند نمود. مع الوصف تا زمانی که قانون خاصی وضع نشده و مقررات آن از سوی مراجع قانون تبیین نشده باشد. این قراردادهای غیر معین میباشند همانند قراردادهای شرکتهای مشارکت در ساخت که اساس این قرار دادها توافق و اراده اشخاص بوده و بر مبنای ماده ۱۰ قانون مدنی منعقد میگرددند قانون مذکور مقرر داشته است: « قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند در صورتیکه مخالف صریح قانون نباشد، نافذ است. قرارداد نامعین قراردادی هستند که عنوان و ویژگیهای ذکر شده در قانون ندارند مانند عقد بیمه میان شرکت بیمه گر و شخص بیمه کننده قانون گذار با استناد به برخی از اصول حقوقی مانند اصل حاکمیت اراده اصل آزادی قراردادی و به افراد اجازه میدهد که بتوانند عقود غیر از عقود ذکر شده در قانون منعقد سازند. این اجازه در نظام حقوقی کشور ما در ماده ۱۰ قانون مدنی به اشخاص داده شده است.

نحوه تشخیص عقد معین از عقد نامعین

گاهی ما عقود را منعقد می کنیم و با توجه به تصور خود از منابع قانونی و عرف جامعه نامی برای آنها انتخاب می کنیم. این نام لزوماً درست نخواهد بود و در نحوه تشخیص عقد معین از عقد نامعین اشتباه می- کنیم. این وظیفه دادرس و قاضی است که با توجه به نوع تعهد و تکلیف ایجاد شده و قصد و نیت طرفین برای انعقاد عقد با توجه به شرایطی که در قانون برای هر عقد ذکر شده است عنوان عقد را مشخصی خواهد کرد. گذاشتن این وظیفه بر عهده دادگاه به این دلیل است که گاهی افراد قراردادی می بندند و نام آن را وکالت میگذارند در صورتی که نام درست عقد طبق مقررات قانونی کفالت است. در قانون برای این دو عقد مقررات متفاوتی در نظر گرفته شده است بنابراین دانستن نام درست آنها مهم است و در صورت بروز اختلاف تشخیص آن بر عهده دادگاه است.

معنی و تفسیر ماده ۱۰ قانون مدنی

ماده ۱۰ قانون مدنی، اصل نفوذ و صحت قراردادهای خصوصی که میان افراد منعقد می شوند را مورد پذیرش قرار داده است. اما برای اینکه این اصل در مورد یک قرارداد اعمال شود لازم است تا آن قرارداد مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی، دارای چ شرط یا رکن باشد. این شرایط صحت معامله عبارتند از: قصد طرفین قرارداد و رضایت آنها برای انعقاد قرارداد. بنابراین طرفین قرارداد باید قرارداد را در شرایطی منعقد کرده که این انعقاد قرارداد به دلیل اجبار با اکراه نبوده و در حالت مستی و خواب نیز نباشد. اهلیت طرفین به این معنا که طرفین قرارداد و عقد بالغ، عاقل و رشید بوده و صغیر، مجنون و سفیه نباشند. معین بودن و معلوم بودن موضوع قرارداد. بنابراین موضوع قرارداد نباید برای طرفین مجهول باشد. مشروعیت جهت معامله یعنی هدفی که طرفین از انعقاد قرارداد داشته مشروع و قانونی باشد. به عنوان مثال اجاره کردن خانه برای دایر کردن قمارخانه صحیح نمیباشد و همچنین فروش انگور با هدف درست کردن شراب ماده ۱۰ قانون مدنی دارای آثار مهمی میباشد که عبارتند از: قرارداد برای انعقاد، تنها نیازمند تراضی و توافق طرفین قرارداد بوده و قاعدتاً نیازمند تشریفات خاص دیگری مانند تنظیم سند رسمی نمی باشد.

طرفین برای تعیین شرایط و آثار قرارداد آزاد میباشند. آثار قرارداد صرفاً شامل طرفین قرارداد می شود. طرفین قرارداد علی الاصول ملزم به رعایت قرارداد و پایبندی به مفاد تراضی خود بوده و بدون دلیل حق برهم زدن قرارداد منعقد شده را ندارند. ماده ۱۰ قانون مدنی دارای سه استثنا مهم می باشد که عبارتند از: توافق طرفین و قرارداد میان آنها نباید برخلاف قوانین امری کشور باشد. از قوانین امری کشور قوانینی است که افراد نمی توانند برخلاف آنها تراضی نمایند. به عنوان مثال دو طرف قرارداد نمی توانند توافق کنند که حتی اگر یک طرف قرارداد مجنون بود باز هم قرارداد میان آنها صحیح باشد، زیرا به موجب قوانین امری کشور قراردادی که شخص مجنون منعقد می کند، باطل می باشد. توافق طرفین و قرارداد میان آنها نباید برخلاف نظم عمومی کشور باشد. منظور از نظم عمومی مجموع قواعدی است که اجرای آن لازمه حفظ نظم، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور میباشد. توافق طرفین و قرارداد میان آنها نباید برخلاف اخلاق حسنه باشد. اخلاق حسنه، چهره خاصی از نظم عمومی بوده و در واقع آن بخش از نظم عمومی است که وارد عرصه اخلاق شده است.

آثار و نتایج ماده ۱۰ قانون مدنی

اصل آزادی قراردادی که در ماده ۱۰ قانون مدنی متجلی، گشته منشأ آثار و نتایجی در دنیای حقوق است که از اهمیت قابل توجهی برخوردارند.

۱- آزادی اشخاص در انعقاد قرارداد

اولین مورد آزادی اشخاص در تنظیم قرارداد و تعیین آثار و نتایج آن است. این که در قانون مدنی برخی از قراردادها تحت عنوان عقود معین مورد توجه قانون گذار قرار گرفته اند به دلیل آن است که این قراردادها بیشتر مورد استفاده قرار می گرفته اند لذا قانون گذار آثار و شرایط آنها را با تفصیل بیشتری بیان نموده است. ما اشخاص میتوانستیم خارج از این چهارچوبها نیز قرارداد منعقد کنیم و لزومی ندارد که حتماً برای انعقاد عقد از یکی از این قراردادها استفاده کنند

۲- عدم نیاز به تشریفات خاص برای انعقاد قرارداد

دومین اثر اصل مذکور آن است که اشخاص ملزم نیستند برای انعقاد عقد تشریفات یا قالب قراردادی خاصی را رعایت کنند همین که قصد ایجاد اثری حقوقی را داشته و آن را به گونه ای اعلام نمایند. کفایت می کند. اراده آن مورد

حمایت قانون قرار میگیرد این مورد در علم حقوق اصل رضایی بودن عقود نیز نامیده می شود. در واقع اصل این است که انعقاد قرارداد نیازمند تشریفات خاصی چون کتبی بودن و ... نیست مگر اینکه قانون چنین مقرر کند. ۳-

۳- لزوم وفاداری به قرارداد

سومین اثر مربوط به پایبندی طرفین به رعایت مفاد قرارداد پس از انعقاد عقد است. بدین معنی که طرفین حق ندارند جز در موارد مشخص قرارداد را برهم زنند و از اجرای آن شانه خالی کنند. طرفین با آزادی و رضایت به موجب قرارداد خود را متعهد مینمایند و نه تنها حق تخطی از تعهدات خود را ندارند بلکه دادگاه نیز می تواند آنها را از اجرای پیمانی که بسته اند، معاف نماید.

۴- رعایت مفاد قرارداد

طبق ماده ۱۰ قانون مدنی آخرین نتیجه اصل آزادی قراردادی لزوم رعایت مفاد قرارداد و اجرای تکالیف قراردادی میان طرفین و قائم مقام قانون آنها و عدم ایجاد الزام قراردادی برای اشخاص ثالث است. علی الاصول دو شخص نمیتوانند پیمانی ببندند و به موجب آن شخص ثالثی را متعهد به اجرای تکلیفی کنند چراکه این مسئله با آزادی شخصیت انسان منافات دارد.

استثنائات ماده ۱۰ قانون مدنی

همان گونه که از ظاهر ماده ۱۹۱ قانون مدنی، پیداست اصل آزادی قراردادی به صورت کاملاً مطلق پذیرفته نشده و با محدودیت هایی مواجه است به طور کلی در ماده ۱۰ قانون مدنی سه عامل سبب محدود شدن اراده اشخاص در انعقاد قرارداد می شوند که عبارت اند از:

۱- اولین استثنای ماده ۱۰ قانون مدنی: قانون

قانون اولین موردی است که مانع از آن میشود که اراده افراد بدون حد و مرز منشا اثر حقوقی شود. باید توجه داشت مفاد تمام قوانین مانع شکل گیری قرارداد بر اساس اصل آزادی قراردادی نمیشوند، بلکه تنها قوانین آمره چنین اثری دارند به طور کلی قوانین به ۴ حالت برای انعقاد قرارداد ایجاد محدودیت می نمایند.

قوانین آمره طبق ماده ۱۰ قانون مدنی قوانینی هستند که از نظر قانون گذار بنا به دلایل گوناگون چون رعایت نظم عمومی ... چنان اهمیتی دارند که هیچ کس مجاز به تخطی از آنها نیست و همگان مکلف و ملزم به رعایت این قوانین هستند. چنانچه قانونی آمره مانعی را برای انعقاد عقد مقرر کند اشخاص به استناد اصل آزادی قراردادی مجاز به نادیده گرفتن آن نخواهند بود به عنوان مثال قانون مدنی شرایط عمومی صحت قراردادها و هم چنین شرایط خاص انعقاد عقود معین از جمله بیع اجاره وکالت آنلاین و ... را بیان کرده است. شرایطی چون قصد طرفین اهلیت و شرایطی هستند که در نظر قانون گذار برای انعقاد هر عقدی ضروری بوده و اشخاص بدون رعایت این موارد حق انعقاد عقد را ندارند و آزادی آنها در صورت عدم پایبندی به این مقررات مورد حمایت قانون قرار نخواهد گرفت.

گاهی به حکم قانون مقاد برخی قراردادها مانند قراردادهایی که میان اتحادیه های کارگری و کارفرمایان منعقد میشود برای تمام اعضای آن اتحادیه الزام آور است که این مورد نمونه ی تسری اثر قرارداد به اشخاص ثالثی است که در انعقاد آن نقشی نداشته اند.

لزوم انعقاد برخی قراردادها در قالب و شکل خاص از موارد دیگر است که نقش قانون در محدود نمودن اصل آزادی قراردادی را نشان میدهد. به عنوان مثال وصیت نامه باید به یکی از حالت های خود نوشت رسمی یا سری تنظیم شود. به عنوان مثال طلاق تشریفات خاصی دارد که زوجین بدون رعایت آن نمی توانند به زندگی مشترک خود پایان دهند. دخالت دولت در زندگی اقتصادی و اجتماعی اشخاص در جامعه نیز سبب میشود گاهی افراد ناچار به انعقاد برخی قراردادها شوند و تاب مخالفت در برابر مفاد آن را نداشته باشند. مثلاً قراردادهای خدمات برق و آب و گاز و تلفن از پیش توسط نهادهای دولتی تهیه شده و اشخاص برای بهره مندی از این خدمات ناگزیرند که به این قراردادها تن دهند.

۲- دومین استثنای ماده ۱۰ قانون مدنی: نظم عمومی

برخی قوانین به منظور حفظ منافع عمومی و تأمین نظم عمومی وضع می شوند. چنین قوانینی اراده اشخاص را محدود کرده و برای تأمین نظم که لازمه حسن جریان امور اداری با سیاسی و اقتصادی یا حفظ خانواده است. مجوز انعقاد قرارداد را از اشخاص سلب میکنند این قواعد مربوط به پایه های حکومت و تمدن و اخلاق هر جامعه است و برای بقای جامعه برای خواسته های فردی اشخاص آن جامعه برتری می یابند. بر اساس ماده ۹۷۵ قانون مدنی نیز دادگاه نمی تواند. قراردادهایی که مخالف نظم عمومی هستند را به اجرا بگذارد و چنین قراردادهایی فاقد هرگونه اثر حقوقی خواهند بود.

۳- سومین استثنای ماده ۱۰ قانون مدنی: اخلاق حسنه

مقصود از اخلاق حسنه منش و کردار پرهیزکاران جامعه است. در واقع اخلاق حسنه چهره خاصی از نظم عمومی است و آن عبارت است از بخشی از اخلاق که هنوز در قوانین نفوذ نکرده و ضامن اجرا آن تنها وجدان اجتماعی است. گرچه مرز بین اخلاق حسنه و نظم عمومی ظریف است و این در مورد هم پوشانی هایی دارند، اما مانع اخلاق حسنه به دادرس این اجازه را می دهد که در مقام حفظ مصلحت عموم به متن قوانین بسنده نکرده و بتواند فراتر از آن توافق های خلاف اخلاق حسنه را بی اثر نماید.

ابهامات ماده ۱۰ قانون مدنی با عقد صلح

ابهامی که در خصوص ماده ۱۰ قانون مدنی وجود دارد این است که یکی از عقود معین عقد صلح است. که ماده ۷۵۸ یکی از انواع عقد صلح را تعریف می کند: این ماده این موضوع را به ذهن متبادر می کند که عقد صلح می تواند همه قراردادهایی که تحت شمول سایر عقود معین قرار نمیگیرد را پوشش دهد اما علی رغم این ادعا این دو نمی توانند به صورت کامل همپوشانی داشته باشند. دلایل آن به شرح زیر است:

علی رغم اینکه گفته می شود قرارداد تابع قصد واقعی است و عنوان قرارداد مهم نیست، اما ذکر عنوان قرارداد به عنوان مثال قرارداد بیمه قرارداد تحقیق و توسعه عدم افشا و... به فهم قرارداد کمک کرده و امکان دسته بندی قرارداد پیدا می کند. حال تصور کنید همه قراردادها عنوان عقد صلح را داشتند!

عقد صلح یکی از عقود معین است و عنوان آن صریح یا ضمنی باید توسط طرفین گفته شود، در حالی که ماده ۱۰ قراردادها را صرف نظر از شکل و قالب نافذ می داند.

عقد صلح از جمله عقود مسامحه ایی است حتی در صلحی که در مقام بیع منعقد می شود دقت و ریزبینی که در عقد بیع وجود دارد دیده نمی شود. در حالی که قراردادهای موضوع ماده ۱۰ عموماً قراردادهایی هستند که طرفین در آن دقت نظر زیادی دارند.

قراردادهای نامعین تحلیلی بر ماده ۱۰ قانون مدنی ایران

اصل حاکمیت اراده و آزادی قرار دادی اشعار می دارد که اراده افراد هم در ایجاد عقد و آثار مترتب بر آن و هم در تمامی روابط حقوقی حاکمیت دارد. در پرتو این اصل که از ماده ۱۰ قانون مدنی ایران استفاده می شود، قراردادهای نامعین (بی نام) که محصول توافق دو اراده مستقل است صحیح و نافذ تلقی شده است. قرارداد نامعین قراردادی است که قانون نام معینی به آن اختصاص نداده و عهده دار تنظیمات قانونی آن نشده است. از قبیل قرارداد بای یک قرارداد ساخت بهره برداری و انتقال مالکیت، زمانی، قرارداد نشر، اقامت در هتل و بیمارستان و این قراردادها که در ماده ۱۰ از آنها تحت عنوان قرارداد خصوصی یاد شده است تابع تراضی طرفین است و آثار حقوقی این تعهدات نیز همان است که طرفین خواسته اند. این قراردادها تابع مقررات و آثار اختصاصی قراردادهای معین نیستند و صرفاً از قواعد عمومی قراردادها تبعیت می کنند.

مفاد این قراردادها باید شرایط اساسی صحت معاملات را واجد بوده و مخالف با قوانین، آمره، نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد. حقوقدانان اسلامی در مباحثی چون معاطات شرایط صحت، شرط ابتدایی، عقد صلح، مبحث الفاظ عقود و مبحث، تراضی بر جایگاه و نقش معاملات عقلایی مبتنی بر اراده آزاد طرفین پای فشرده اند. دلیل اول عموماً کتاب و از جمله این عموماً آیه شریفه "أوفوا بالعقود" است در مورد این آیه باید گفت که جمع محلی به الف و لام مادامی که قرینه ای بر عهد نباشد به صورت وضعی لالت بر عموم دارد. از آنجا که این موضوع متفق علیه است مخالف آن باید دلیل اقامه کند و چنین دلیلی در دست نیست. از این رو عموم در اینجا عموم استغراقی است و شامل کلیه عقود میشود. بنابراین کلیه قراردادها و پیمان هایی که در نظر عرف عقد قرارداد (تلقی می شوند و مخالفتی با مقررات شرعی نداشته باشند صحیح و لازم الوفاء هستند. در نتیجه متعاملان ملزم نیستند که اراده خود را صرفاً از طریق یکی از عقود معین عملی کنند. آیه شریفه "تجاره عن تراض" نیز می رساند که اصل، نفوذ تراضی در معاملات است. آیات مربوط به تقی عسر و حرج، با عنایت به اینکه نظر مشهور این است که نفی حرج در امور عدمی نیز جاری می شود. دلالت بر این دارد که نفی مشروعیت قراردادهای نامعین مستلزم خرج افراد در معاملات تجاری است.

نحوه تنظیم قرارداد ماده ۱۰ قانون مدنی

«قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است. اشاره یکی از بارزترین تفاوت قراردادهای اداری با قراردادهای پیمانکاری خصوصی منعقد بین اشخاص این است که اولاً: طرفین این قراردادها در تهیه بخش عمده مفاد قرارداد و تعیین آثار آن نقشی ندارند و به عبارت دیگر، نه تنها پیمانکار با قرارداد از پیش تنظیم شده روبرو می باشد بلکه خود دستگاه اجرایی مربوطه نیز جز در مواردی که مشخصاً به نفع دولت باشد یا نوع و مقتضای کار ایجاب کننده قادر به تغییر مفاد آن نیست. ثانیاً این قراردادها در مواردی از قواعد حاکم بر حقوق مدنی پیروی نکرده و تابع مقررات خاص حقوقی عمومی است.

برخی الزامات در تنظیم قراردادهای اداری انعقاد قراردادهای دولتی از شرایط و محدودیت های مختلفی برخوردارند که به برخی از آن در نوشتارهای این مجموعه اشاره گردید از جمله آنها محدودیت در انتخاب طرف قرارداد در خرید تسلیحات نظامی و دفاعی است که اجرای آن بر عهده سازمانهای وابسته به نیروهای مسلح می باشد.

از منظر دیگری قراردادهای دولتی به دو دسته تقسیم میشوند. یک دسته از آنها مانند قرارداد اجاره رهن و کالت و برخی خرید و فروشهای کوچک از احکام حقوق مدنی پیروی می کنند. این قراردادهای حقوقی خصوصی دولت، تابع

اصول حاکم بر قراردادهای حقوق مدنی است که عبارتند از: اصل آزادی قراردادها، اصل نسبی بودن قراردادها، اصل لازم الاجرا بودن قراردادها..... دسته دیگر قراردادهای اداری دولت مانند پیمانکاریهای ساختمانی، ملزومات حمل و نقل، خرید و فروش های عمده، استخدام پیمانی امتیازات و عاملیت هاست که بیشتر تابع نظام ویژه اند. در بسیاری از موارد طرز انعقاد قراردادهای مهم دولت به موجب مقررات قانونی مانند قانون محاسبات عمومی و آیین نامه تضمین معاملات دولتی مصوبه ۱۳۹۴/۸/۲۴ هیات وزیران و قانون برگزاری مناقصات و آیین نامه های اجرایی معین شده اند.

انواع قراردادهای اداری که در دستگاه های دولتی رایج و متداول است عبارتند از: مقاطعه کاری با پیمانکاری دولتی امتیاز انتشار اوراق مشارکت پیمان استخدامی قراردادهای مطالعه، تألیف ترجمه و... از الزامات دسته دوم رعایت تشریفات مزایده و مناقصه و ممنوعیت مداخله کارمندان دولت (مصوب ۱۳۲۷) در چنین معاملاتی است هم چنین قرارداد فی مابین دستگاه اجرایی و شرکت پیمانکاری باید بر اساس دفترچه پیمان و شرایط عمومی آن تنظیم شود که بر مبنای قوانین جاری لازم الاتباع می باشد. از جمله روشهای مرسوم در قراردادهای دستگاههای دولتی روش مدیریت پیمان است. که در این روش کارفرما اجرای کار را به مدیر اجرا که شخصی حقیقی یا حقوقی است واگذار می کند.

بحث و نتیجه گیری

ماده (۱۰) قانون مدنی مقرر میدارد قراردادهای خصوصی نسبت به اشخاصی که آنها را منعقد کرده اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است. این ماده که به اصل آزادی قراردادها نیز شهرت دارد. قراردادهای خصوصی را که طرفین بین یکدیگر منعقد میکنند و تابع هیچکدام از عقود و قراردادهای ذکر شده در قانون نمی باشد به رسمیت می شمارد. البته به شرطی که مخالف صریح قانون نباشد. به بیان دیگر، در قانون یکسری عقود تحت نامی مشخص تعیین شده اند که برای آنکه طرفین آنها را به کار ببرند باید شرایط خاصی را که قانونگذار برای آنها تعیین کرده را بپذیرند و اجرا کنند. مانند عقد بیع، اجاره رهن، صلح، وصیت و ولی گاهی طرفین مایلند خارج از چارچوب عقود تعیین شده و تحت شرایط مورد توافق خود، قراردادی را تنظیم نمایند. قانونگذار ما این اجازه را به آنها داده است لیکن محدودیتهایی برای آنان مقرر داشته که در این گفتار به آنها خواهیم پرداخت حقوقدانان از مفاد این ماده اصل حاکمیت اراده و آزادی قراردادها و نفوذ و صحت قراردادهای نامعین را استفاده نموده اند. در ماده ۱۰ قانون مدنی ایران مصالح فردی و مصالح جمعی در قالب عبارت کوتاه در کنار یکدیگر تلفیق شده اند و ضمن مشروعیت دادن به قراردادهای خصوصی و آزاد میان افراد تأکید شده است که این قراردادها نباید با قوانین آمره منافات داشته باشند. حقوقدانان در تفسیر این ماده و مواد مشابه آن در قوانین مدنی سایر کشورها، صحت و مشروعیت قراردادهای نامعین را استفاده کرده اند.

منابع و مأخذ

- ابهری حمید (۱۳۸۷) نقش سندرستی در بیع املاک مجله پژوهشهای حقوقی، شماره ۱۴، ص: ۱۹۳
- اصفهانى، محمد حسين (۱۴۳۷) حاشیه کتاب المکاسب سال ۴ و ۲، ج ۱، قم، انتشارات ذوی القربی
- افتخاری جواد. (۱۳۸۲) کلیات عقود و حقوق تعهدات تهران: انتشارات میزان
- اکرمی، زهرا و خسروی، مجتبی (۱۳۹۲) اصل آزادی قراردادی در عقد صلح با نگاه ویژه به ماده ۱۰ قانون مدنی اولین همایش ملی قرارداد اصول و چالش های پیش رو، ابرکوه
- امام خمینی، سید روح الله (۱۳۸۵) ترجمه تحریر الوسیله ج ۱، ج ۱، تهران مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- امامی، سید حسن (۱۳۶۵) دوره شش جلدی حقوق مدنی ج ۱، ج انتشارات کتابفروشی اسلامیه من
- امامی مصطفی (۱۳۸۰) ماده ۱۰ قانون مدنی مینای قانونی انواع قراردادهای خصوصی کانون و کلا، شماره ۱۷۵ م، ۱۵۴-۱۵۹
- آناهید، فاطمه و رضایی، سجاد (۱۳۹۵) تعامل با تناقض عقد صلح با ماده ۱۰ قانون مدنی ایران کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی مدیریت و معارف اسلامی
- آهنگران، محمد رسول و، سعیدی مهدی (۱۳۹۵) بازخوانی مبانی مشروعیت قراردادهای نامعین با رویکردی تطبیقی در حقوق اسلامی دانش حقوق مدنی سال ۵، شماره ۲، صص ۲۳-۱
- بهرامی احمدی حمید (۱۳۸۱) کلیات عقود و قراردادها، حقوق مدنی
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۵۷) دائره المعارف حقوق مدنی و تجارت تهران چاپخانه مشعل آزادی
- حائری مسعود (۱۳۷۳) اصل آزادی قراردادهای و تحلیلی از ماده ۱۰ قانون مدنی، تهران: نشر کیهان
- ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۹۵) مبانی قراردادهای نامعین تهران: انتشارات میزان
- شهیدی مهدی (۱۳۸۹) حقوق مدنی، تهران: انتشارات مجد شهیدی، مهدی (۱۳۷۸)، (فروش مال غیر منقول بدون تنظیم سند رسمی در کتاب مجموعه مقالات حقوقی ج ۲، نشر حقوقدان
- شهری، غلامرضا (۱۳۷۰) حقوق ثبت ج ۲، انتشارات جهاد دانشگاهی
- شهیدی دکتر مهدی (۱۳۸۲) تشکیل قراردادهای و تعهدات تهران انتشارات مجد
- صاحبی، مهدی (۱۳۹۱) نقش ثبت سند در معاملات غیر منقول ج ۱، انتشارات آداک
- صفایی، سید حسین (۱۳۸۵) دوره مقدماتی حقوق مدنی ج ۲، تهران: نشر میزان
- علیزاده، حسن (۱۳۸۳) قراردادهای پیش فروش ساختمان تهران: انتشارات میثاق عدالت
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۱) عقود معین، ج ۱، تهران: انتشارات شرکت انتشار
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۲) قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، تهران مدرس
- لطفیان حسین (۱۳۷۱)، قولنامه ماهیت حقوقی و آثار آن، ج ۲، انتشارات روزنامه رسمی، ص ۲۷
- محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۷۴) قواعد فقه مدنی، تهران انتشارات سمت

Examining issues surrounding the interpretation of Article 10 of the Iranian Civil Code

Hosein Heydari¹

Abstract

The purpose of this research is to examine the issues surrounding the interpretation of Article 10 of the Iranian Civil Code. This research has been conducted analytically. Article 10 of the Iranian Civil Code states that private contracts are enforceable against those who have concluded them unless they are explicitly contrary to the law. Lawyers have considered this article to be a reference to the principle of "freedom of contract" and have also used it to determine the validity of indefinite contracts. Article 10 of the Civil Code brings to mind the fact that a peace contract can cover all contracts that are not covered by other definite contracts. But despite this claim, the two cannot completely overlap. Obviously, if indefinite contracts, which are one of the most important articles of Article 10 of the Civil Code, are not correct and legitimate, we are forced to adapt the newly created contracts that we deal with according to the subject in each case to definite contracts and return them to these contracts. If this contract is complex, we divide it into parts and return each part that resembles the conventional contracts to those contracts and apply their effects and rules to the new contract.

Keywords

Interpretation, indefinite contracts, Civil Code, Article 10

---

¹ Bachelor of Laws in Registration. (Email: Hosein.heydari7477@gmail.com)